

ABSZTRAKTGYŰJTEMÉNY

Közép-európai határ(sáv)ok

Nemzetközi komparatistikai konferencia

A Nemzetközi Összehasonlító Irodalomtudományi Társaság
(**ICLA** - International Comparative Literature Association
AILC – Association Internationale de la Littérature Comparée)
Magyar Nemzeti Bizottságának vándorkonferenciája

2016. szeptember 5-6.

Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem
Közép-európai Tanulmányok Kara
Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet
Dražovská 4, 949 74 Nitra, Szlovákia

BALOG Edit Otilia

(Debreceni Egyetem, Irodalomtudományok Doktori Iskola)

„Fentebb vagy lentebb stíl?”

Elitkultúra és népszerű irodalom határmezsgyéje a felvilágosodás korának magyar irodalmában

Hajlamosak lehetnénk azt gondolni, a populáris és a magas kultúra elkülönítése, a kettő közötti határ létének hangsúlyozása nem létez(het)ett a tömegkultúra tényleges térhódítása, a modernitás előtt; azaz nem le(het)ett része például a (magyar) felvilágosodás korszakának. Ha azonban nagyobb látószögből elemezve vesszük szemügyre a 18-19. század fordulójának kialakulóban lévő magyar irodalmi intézményrendszerét, láthatóvá válik, hogy a Bessenyei György (1747-1811), vagy a Kazinczy Ferenc (1759-1831) köré csoportosuló költők, írók által alkotott elitkultúrával egyidejűleg, párhuzamosan jelen voltak a népszerű irodalom képviselői. Gvadányi József (1725-1801) tevékenysége és szerepköre például értelmezhető úgy, mint akinek szándéka egy populáris, alternatív kánon létrehozása volt, melyben a kevésbé szakavatott „kismesterek” publikálási lehetőséghez jutottak. Érdekes adalék, hogy ebben a regiszterben a női alkotók is kiadhatták szövegeiket; akik kísérettel, mégpedig férfikisérettel tűnnek fel az irodalmi élet egyre színesebbé váló palettáján. Gvadányi vezette be az írói közegbe a korban nagy népszerűséggel rendelkező, több kötetet megjelentető Molnár Borbálát (1760-1825), illetve az irodalmi „szalonjáról” nevezetes Fábián Juliannát (1766-1810) egyaránt.

Előadásomnak kettős célja van: egyrészt elméleti megközelítésből szeretnék reflektálni a magas és a népszerű kultúra elkülönítésének (korabeli) problémáira. Másrészt, a vizsgált korszak, a magyar felvilágosodás időszakának jellemző szövegtípusain, az alkalmi versek csoportján, illetve a (verses) leveleken keresztül mutatnám be, milyen szoros kapcsolat volt a fentebb stíl és a populárisnak szánt szövegek között. Ezen gondolat bizonyítására elég, ha Csokonai Vitéz Mihály (1773-1805) szerteágazó témavilágára, életművére gondolunk, amelyben ugyanúgy találhatók alkalmi versek, mint filozófiai tárgyú költemények. Sőt, Csokonai, ahogyan Kazinczy is kapcsolatban volt a népszerű irodalom képviselőivel. Előbbi Fábián szalonjában ismerte meg Vajda Juliannát, levelezett a verselő bábával, Vályi Klárával (1750-1820); utóbbi erdélyi útja során találkozott Molnár Borbálával.

BÁNYAI Éva

(Bukaresti Egyetem, Idegen Nyelvek és Irodalmak Kara, Hungarológia, Judaisztika és Roma Intézet)

Szilánkosra szabdalt idők és terek határsávjain

Dragomán György *Máglya* című regényében a térségi léttapasztalat narratívája konstruálódik meg, az átmeneti idők, átmeneti terek köztes határsávjában. A regény jelenideje egy bizonyos nem megnevezett, de körülhatárolható forradalmat követő átmeneti periódus alig egy évet foglalja magában, ugyanakkor a heterotopikusan strukturálódó narráció korábbi évtizedek

(elhallgatott) történeteinek rétegeit próbálja felfejteni, a hallgatásba fojtott történelem, az emlékezés és felejtés, a megtörtént és az elképzelt történések határterületén. Tervezett előadásomban arra mutatok rá – a fentebb említett aspektusok kifejtésén kívül –, hogy a regényben megkonstruált szilánkosra szabdaltnak tűnő téri idő, az arcképzés és tükör-„reflexiók” mennyiben rendszermetaforák, és hogyan írja bele magát a Dragomán-regény az átmenetnarratívák, a rendszerváltást megképző regények közegébe.

BÁRCZI Zsófia

(Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet):

Miénk itt a tér

A határ-fogalom számos értelmezési lehetőséget felkínál, ezek közül előadásomban a határ geopolitikai jelentése érvényesül. Olyan magyar és szlovák irodalmi művek összehasonlító elemzésére teszek kísérletet, amelyek a régióban bekövetkezett határmódosulásoknak az egyéni és közösségi identitásra, a térhez és a kultúrához való viszonyulásra gyakorolt hatását dokumentálják és értelmezik.

A 20. századi határváltozások a tér kisajátításán keresztül a régió kulturális koncepcióinak megváltozását eredményezték, s egyfajta harmadik teret (Homi K. Bhabha) hoztak létre. A „határirodalomhoz” sorolható irodalmi művek egy része a hibrid identitás kialakulását írja le (jóval azelőtt, hogy a jelenség leírására alkalmazható fogalmak kialakultak és elterjedtek volna), egy másik része viszont éppen a bináris gondolkodás megerősödését és a multikulturalizmus koncepciójának kialakulását. Az előadásban egy olyan mintázat bemutatására kerül sor, amely a többnyelvű, etnikailag kevert határsávban bekövetkezett módosulások leírását teszi lehetővé.

BÁRSONY Márton

(ELTE BTK, Esztétika Tanszék)

A karneválban megjelenő mint a nevetés tárgya

A *nevetés* kutatása során gyakran meglepedkeznek arról, hogy a *nevetés* nem lehetséges a *tárgy* nélkül, *amin* nevetünk. Jellemző, hogy az alaposabb munkák sem foglalkoznak vele, pedig a *nevetés tárgya* a bölcsészettudomány egyik utolsó nagy reménysége: közvetlen élettani és társadalmi következményei vannak, amelyekre pusztán vissza nem vezethető. Kiszámolhatatlan: nincs számítógép, amely képes volna felismerni. Kizárólag bölcséleti úton vizsgálható. Ehhez a legjobb alapot Bahtyin karneválja jelentheti, amely igen nagy hatással volt Victor Turner *liminalitás* elméletére is.

Előadásom célja nem egy gyökeresen új komikum-elmélet bemutatása, hisz az első komoly tanulság az, hogy a magukat „gyökeresen újnak” mutató nevetés-elméletek jellemzően az addigi elképzelések új preferenciák szerinti kreatív újrafeldolgozásai. Egy alapos összehasonlítás azonban alkalmas lehet arra, hogy a nevetéssel kapcsolatos alapvető funkciók alapján a nevetés fenomenológiája meghatározhatóvá váljon. A nevetés tárgyának korábbi

etikai (pl. Platón), élettani (pl. Spencer), episztemológiai (Kant és a legtöbb nevetést kutató pszichológus), vagy döntően esztétikai (pl. Bergson) meghatározottságával szemben ontológiai meghatározását igyekszem bizonyítani, amelynek legfőbb alapját Mihail Bahtyin „karneváli” fogalmára alapozom. A karneváli „határlét” Bahtyin számára ugyan elsősorban egy rituális nevetés-elmélet alapja, azonban, ha segítségül hívjuk a szimbolikus antropológia vívmányait, valamint Joachim Ritter korszakalkotó tanulmányát *Szubjektivitás* című kötetében, amelyre a nevetéssel foglalkozó tudományos diskurzus máig nem volt képes jelentőségéhez méltón reflektálni, akkor lehetségessé válik egy liminális karnevál alapú, univerzális nevetés-elmélet megrajzolása.

Célom egy olyan nevetés-elmélet bemutatása, amely a liminális határhelyzeten keresztül, a karnevál ontológiáján át mutatja be, hogyan válhat a felmutatott tárgy a nevetés tárgyává.

BENGI László

(ELTE BTK, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet)

Határolt hangok: az identitás kerülőútjai

Az előadás középpontjában olyan századfordulós, 20. század eleji novellák állnak, amelyek kapcsán négyszeresen is fölvetődik a határon-lét kérdése. Először is a tematika szintjén: az élet ama területein játszódván, amelyek vagy az elme elbizonytalanodásából, vagy annak túlzott magabiztosságából következően ésszerűség és örület határát reprezentálják. Mindez az elbeszélés artikulálódásában is megmutatkozik: olyan, esetenként beékelt én-elbeszélésekről lévén szó, amikor az olvasó vagy a műben megjelenített történetbefogadó számára kihívást jelent a határok megvonása, az elhatároláshoz szükségesnek tetsző biztos szerepkijelölés. Harmadszor a kérdések irodalom és lélektan viszonyának tudományközi problémájához is elvezetnek: a jelen összefüggésben nem annyira a két terület sajátosságát, különbségét vagy egymás felé intézett kihívását, de kölcsönhatását és párbeszédét helyezve előtérbe. Végül negyedszer, immár módszertani szempontból: az előadás ugyan magyar alkotók szövegeire összpontosít, de szintúgy tekintetbe veszi a felvetett kérdések és tapasztalatok komparatistikai távlatba állításának termékeny lehetőségét.

BEZECZKY Gábor

(MTA BTK Irodalomtudományi Intézet)

Nyelvek és határaik a 19. sz. végi Magyarországon

Az előadás a következőkhöz hasonló kérdéseket érint. Honnan és mit lehet tudni a 19. század utolsó évtizedeiben Magyarországon beszélt nyelvekről és az egyes nyelvek egymás közötti kapcsolatairól? Hányan beszélték a különböző nyelveket országosan, megyénként és településenként? Hogyan alakult a nyelvek viszonya? Mit lehet tudni arról, hányan beszéltek egynél több nyelvet? Hogyan változott a többnyelvűség országrészenként és településenként?

Tudunk-e eleget erről? Vizsgálták-e ezt a kérdést kellő mélységben a korban? Milyen viszonyban álltak a nyelvi közösségek és a vallási felekezetek? Mit lehet kikövetkeztetni az adatokból arról, milyen arányban házasodtak egymással a nyelvek és a felekezetek? Hogyan függött össze az anyanyelv, felekezet és az írni-olvasni tudás?

BÖHM Gábor

(Pécsi Tudományegyetem, Modern Irodalomtörténeti és Irodalomelméleti Tanszék)

Szociográfiai látásmód és műfaji határátlépés Tar Sándor írásművészetében

Előadásomban Tar Sándor írásművészetének poétikai sajátosságai kapcsán az ún. irodalmi szociográfia műfaját szeretném körüljárni. Van egyfajta kettősség, valamiféle poétikai sajátosságként aposztrofálható *ontológiai differencia* ebben a műfajban, amely révén az ide sorolt szövegek összehasonlíthatóvá válnak egyéb műfajok szövegeivel. Szili József a *Literatura* folyóirat 1984-es évfolyamában (Irodalom és szociográfia: szociográfiai irányzatok és formák az irodalomban) a szociográfiáról mint *átmeneti műfaj*ról beszél. De mit is jelent valójában az, hogy az irodalmi szociográfia átmeneti műfaj? Milyen műfaji határátlépések detektálhatók Tar szövegeiben? Hogyan viszonyulnak a Tar szövegek az író – illetve a Tar kritika – által reflektált magyar és világirodalmi mintákhoz? Előadásomban – az életműből vett példák és intertextuális reflexiók alapján – ezekre a kérdésekre keresem a választ.

BUSKU Szilvia

(Miskolci Egyetem Irodalomtudományi, Doktori Iskola)

A hagyományos nyelvfelfogás mezsgyéiről való letérés

Vajon beszélhetünk-e manapság arról, hogy a filozófia állandó nyelvínségben szenved, s mennyire határolódnak el ettől a különféle irodalomelméleti kutatások? Valóban élvezhet-e az irodalom bármiféle előnyt a filozófiával szemben, amikor a nyelv valódi létmódjának a felderítése a cél? Dolgozatomban nemcsak a nyelv használata, hanem a nyelv eredetének hermeneutikai és esztétikai vizsgálata kerül középpontba. Ehhez a heideggeri nyelvfilozófia lényegi körülhatárolása nyújt segítséget.

Első ízben Kelemen nyelvfilozófiájára szorítkozva azt igyekszem megmutatni, hogy a nyelv eredete körüli viták milyen filozófiai hipotéziseket állítanak fel és azt, hogy milyen heideggeri felfogás tükröződik a nyelv létezéséről és az milyen összefüggésben áll a jelenvalólét egzisztenciájával.

Platón *Kratüloszában*, mely a nyelv lényegét kutatja, az alábbi megfogalmazások találhatók: a beszéd legkisebb része a szó, a név eszköz, sőt közlési-tanítási eszköz, említi meg Kelemen *A nyelvfilozófiai tanulmányok* című írásában. Többek közt kitér Wittgenstein kommentárjára is, aki úgy véli, hogy a mondatok szerszámnak, értelmük pedig a szerszám használatának tekinthetők. Kelemen szintén megmarad ennél az ún. *szerszám-hasonlatnál*, ahogyan Platón és Wittgenstein is munkaeszközként értelmezte a szavakat és a mondatokat. E

szerszámhasonlatokhoz kapcsolódó gondolatok csupán tényekre koncentrálnak, így még jobban eltávolodni látszanak a nyelv valódi létmódjának a felderítésétől.

Másodrészen a heideggeri felfogásban megragadott beszéd sokrétű megmutatását vizsgálom, ami azért kiemelkedően fontos, mert a legkülönbözőbb diszciplínákat foglalja magában feloldva ezzel a konvencionális műfajok által szabott határvonalakat. Itt bemutatásra kerül a költészet és a filozófiai gondolatok párhuzamba állítása kitekintéssel a hölderlini olvasatokra.

E két szakasz egymásra épülő, szorosan összekapcsolódó, bemutatja a nyelvfelfogás különböző perspektíváit – melyben hermeneutikai nézőpontból Heidegger gondolatai jutnak kitüntetett szerephez – utat szabva az irodalmi és a filozófiai szöveg viszonyának újraértelmezéséhez.

CSEHY Zoltán

(Comenius Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék)

„Zuhogó test-szimfónia”

Cselényi László és a szlovák avantgárd zene

Az előadás Cselényi László montázs- és kollázstechnikával készült szövegtömbjeinek zenei szerkesztését vizsgálja különös tekintettel a szlovák experimentális zenei hatásokra, kivált Ladislav Kupkovič kísérleti zeneműveire. Cselényi neoavantgardizmusát a szakirodalom rendszerint „párizsi” exportként tartja számon, holott a szlovák avantgárd zenei élet progresszív ágának köszönhetően a legmodernebb nyugati kompozíciós elvek már az 1960-as években kezdtek beszivárogni, és feszegették a lehetséges határokat. (Kupkovič pl. a szlovákiai magyar zenei életbe is bekapcsolódott: 1959-60-ban az Ifjú Szívek karmestere volt.) A posztweberni szerializmus és az azt követő aleatória-elvű komponálási technikák irodalmi alkalmazásának egyedülálló és érett dokumentuma Cselényi *Elvetélt szivárvány*, illetve *Aleatória* című kompozíciója. A neoavantgárd Kupkovič és a „strukturalista“ Cselényi közös kedvence Karlheinz Stockhausen volt, akinek *Stimmung* című alkotása szövegszerűen is megidéződik Cselényinél, s a zenemű szerkezete alapjaiban teszi értelmezhetővé Cselényi szöveggeneráló eljárásait. Az előadás Cselényi szövegpartitúráit olvassa egybe többek közt Kupkovič *Mäso križa* (A kereszt húsa), *Osemhran samoty, nudy a strachu* (A magány, az unalom és a rettegés nyolcszöge), *Profily* (Profilok) című műveivel. A *Profily* (Profilok) 1968-as szomolányi bemutatóján maga Stockhausen is részt vett. Az elemzés különös hangsúlyt helyez a toponikus reguláció, a térkihasználás, a szöveg- és hangtömbök poétikájára, illetve a kollázs- és montázs szerepére a szövegalkotásban, illetve hangzásstruktúrákban.

DOMOKOS Gyöngyi
(Pécsi Tudományegyetem, BTK ITI, Doktori Iskola)

Horatius határvonalai

Az előadás célja a horatiusi fordítás fennstílű és populáris irodalomban való megnyilvánulásainak a vizsgálata az egyes korszakokban papíron és képernyőn. Az előadás arra a kérdésre kíván többek között választ adni, hogy egy másik kort vagy éppen irányzatot képviselő befogadó miként ír át egy fordítás során saját nyelvi kódjára egy adott textust, azaz az olvasatokban a két eltérő nyelvi kód különbségei miként manifesztálódnak az egyes korokban, stílusrétegekben és médiumokban.

FEKETE Norbert (Miskolci Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Játék a nevekkel: A szerzői név szerepe az irodalom határsávjainak átlépésében

Vizsgálódásaim középpontjában a szerző, a szerzői név, és az intézményesülő kritika viszonyai állnak a 18–19. századi magyar irodalomban. Ekkoriban, az alteritás és a modernitás határán, a kritika egy új fenyegető jelenségként tűnt fel, ami az alkotókat a szerzői névvel való tudatos játékokra sarkalta, kihasználva ezzel a név azon funkcióját, ami lehetőséget teremt a különböző diskurzusok elhatárolására és megképzésére. Mindez lehetővé tette, hogy az írók elháríthassák a felelősségre vonás lehetőségét, ugyanakkor több különböző, a társadalmi és az irodalmi konvencióknak nem megfelelő szerzői hangot is megszólaltathassanak. Ehhez különböző módszereket alkalmaztak, melyek közül jelen előadásomban három megoldást emelnék ki.

Az első az önkanonizáció gyakorlata, amikor az író a változatos szerzői névhasználat segítségével hierarchiát hozott létre a saját szövegei között. Saját névvel látták el azokat a szövegeket, amelyek a társadalmi és irodalmi konvencióknak leginkább megfelelő hangvételnél, illetve műfajban íródtak, és amelyeknek egyértelműen reprezentatív szerepet szántak. Ezzel szemben az újabb műfajokkal és stílusokkal, az irodalom népies regisztereivel való kísérletezés gyakran vonta magával azt a jelenséget, hogy a műveket álneven vagy egyszerűen névtelenül közzétették.

A második módszer a kritika véleményének bemérése. Ebben az esetben a szerzőnek szüksége van a nyilvánosság valamilyen visszajelzésére, hogy meg tudja állapítani, hogy az általa követni próbált írói hagyományt mennyire sikerült megvalósítania, mennyire sikerült az előírt normák között maradnia. Ennek érdekében nem a saját nevével végzi el a mű publikálását, viszont az adott fogadtatástól teszi függővé, hogy a későbbiek során (esetleges javításokat követően) a saját kánonja részévé emeli-e a szöveget, vagy a negatív fogadtatás esetén egyszerűen feledésben hagyja.

A harmadik módszer a fiktív kiadói/fordítói gyakorlat. Ez a narratológiai művelet lehetővé teszi, hogy a szerző kiadóként tűntesse fel magát, és az általa gyámság alá vett elárvult szöveget a nagyközönség elé bocsássa.

FOGARASI György

(Szegei Tudományegyetem, Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék)

Szoros olvasás, távoli olvasás, sebességhatárok

A „szoros olvasás” (*close reading*) nem is olyan régen még elterjedt és nagy népszerűségnek örvendő gyakorlata ma mind gyakrabban idejétmúlt és mellőzhető eljárásként jelenik meg a humán tudományok diskurzusában. Ez nem feltétlenül meglepő, hiszen e „digitálisnak” nevezett korban az eddigi kutatások által felhalmozott (és további kutatások számára rendelkezésre állított) archívumok olyan bőségben jelennek meg előttünk, hogy feldolgozásuk csakis emberfeletti kapacitású és gyorsaságú számítógépes analitikai módszerekkel tűnik lehetségesnek. Az irodalomtudomány berkein belül ez az analízis az utóbbi években „távoli olvasás” (*distant reading*) néven vált ismertté.

Az előadás a szoros és a távoli olvasás együttes tárgyalását és mérlegelését az olvasás sebességének kérdéseként fogalmazza újra, és azt vizsgálja, hogy hol húzódnak e sebesség nem pusztán átmeneti (empirikus vagy technológiai), hanem elvi-elemi határai. Az érintett irodalomtudósok (Reuben Brower, Paul de Man, Franco Moretti) nézeteinek felelevenítését követően Walter Benjamin *Kunstwerk*-tanulmánya és Edgar Allen Poe „Az ellopott levél” című novellája kínál fontos szempontokat a probléma kibontásában.

A fejtegetés célja releváns szempontokat kínálni nem pusztán a „határ” (az angolban *border, frontier, limit* vagy *limitation*) árnyaltabb fogalmiságához (például a „határvonal” és a „határsáv” megkülönböztetésével), hanem kritikai, habár jobbára közvetett kommentárul is szolgálni a „határzár” kérdésköréhez, mely ma Közép-Európában túlon túl aktuális. Ezért az előadás felvezetőjében, a szoros és a távoli olvasás kérdéskörét bevezetendő, röviden a migráció és a terrorizmus kérdéskörével és e kérdéskörök egy lehetséges retorikai vagy irodalomtudományi vetületével indítok.

Cinzia FRANCHI (Padovai Egyetem):

Nyelvi-identitásbeli határ(sáv)ok Borbély Szilárd *Nincstelenek* c. regényében

Előadásomban Borbély Szilárd *Nincstelenek* c. regényének nyelvi, identitásbeli és imagológiai szempontú elemzésére vállalkozom. A szerző által leírt előítélek, identitásképző funkciók, etnikai és azt meghaladó sztereotípiák gondolkodási és viselkedési mechanizmusként működnek, s mint ilyenek „működtetik” a regény szereplőit is, és kihatással vannak egymáshoz fűződő viszonyaikra. Ezt nagyon jól kifejezi a többértelmű cím is.

Ki a *nincstelen*? Az, aki nagyon szegény, akinek semmije sincs: a regény olasz kiadásának címe, *I senza terra* (A földnélküliek) erre utal. Mit jelenthet ez? Például azt, hogy olyanokról van szó, akik a kulákokkal szemben nem rendelkeznek földdel. Ez az értelmezés, annak ellenére, hogy a történet a hatvanas évek vége és hetvenes évek eleje között játszódik, felidéri Magyarország első sztálinizációs időszakának (1948-1953) hangulatát, a kolhoz gazdasági modelljének bevezetésével járó tragikus emberi és szakmai veszteségeket. E fölött

pedig, Borbély Szilárd regényében is, ott lebeg a horthysta és későbbi nyilaskeresztes és antiszemita kormány szelleme, a magyarországi zsidók deportálásának és megsemmisítésének emlékezete.

A szereplők *földnélküliek* (*senza terra*) abban az értelemben is, hogy a falu őslakosaival szemben 'idegenek', más vidékről ideköltözöttek. E két élesen szétváló világ kulturális, vallási és nyelvi kettősége között feloldhatatlannak tűnő ellentét feszül. De tényleg lehet-e valaki, identitását tekintve, Kelet-közép Európa e kis szegletében, a mai Ukrajna, Románia és Magyarország határolta szatmári régióban kizárólag egy *valami* vagy *valaki*?

FÚZFA Balázs (Nyugat-magyarországi Egyetem)

**"...ködbe vesző tekintete lassan a semmibe révedt,
ahol ott gomolygott a minden" -- avagy adalékok
az *Iskola a határon* kettős természetéhez**

Ottlik Géza regénye kétségtelenül a posztmodern előtti utolsó pillanat a magyar irodalom történetében. De nemcsak korszak-, hanem stílushatárt is jelez e nagyszerű alkotás: mindenekelőtt a magas és a populáris irodalom közötti átjárás lehetőségeit (és korlátait?) modellálja, ugyanakkor gyermekirodalom és felnőtt irodalom határmezsgyéit is megkérdőjelezi, továbbá a lineáris és a hipertextuális szövegszerveződés lehetséges mintázataira is utal.

Az előadás e három szempont figyelembevételével a mű szövegszerveződési sajátosságait elemzi, s fölteszi a kérdést, hogy vajon miért nincs ma még hipertextualitáson alapuló szövegirodalom? Emellett a mű recepciójának Bányai János nevével fémjelezhető, vajdasági ágára is kitekint a szerző, hipotetikusán megfogalmazva, hogy az irodalomtudomány az ún. "perifériákon" gyorsabban fejlődött a 60-70-es években, mint az anyaországban; azaz nemcsak a mű, hanem annak recepciója is "kettős természetű".

GINTLI Tibor (ELTE BTK, Modern Magyar Irodalomtörténeti Tanszék)

Esti (Kornél) avagy adalékok az anekdotizmus rehabilitálásának történetéhez

Schöpflin Aladár találóan állapította meg a 20. századi magyar irodalom történetéről írott könyvében, hogy a modernség időszakában minden korábbinál nagyobbra nőtt az a távolság, amely az úgynevezett szórakoztató és a szépirodalmat egymástól elválasztotta. Míg Mikszáth Kálmán elbeszélő prózája kapcsán nem tűnik releváns kérdésnek, hogy a szövegek az irodalom szórakoztató vagy esztétikai funkciójára helyezik-e a hangsúlyt, a modernnek tudatosan igyekeztek háttérbe szorítani a közönség kiszolgálásaként értelmezett szórakoztatást. Az előadás arra vállalkozik, hogy az *Esti Kornél* segítségével bemutassa azt a poétikai fordulatot, amelynek keretében a hazai modernség egyik leginkább kanonizált műve felülírja ezt a

mesterséges oppozíciót, s amely a szórakoztató és a „magas” irodalom egységét olyan módon teremti újra, hogy ez az összjáték a magyar posztmodern irodalom egyik legfontosabb ösztönzőjévé válhatott. Az általam javasolt megközelítés a modernnek, valamint a hazai kortárs irodalomtudomány képviselőinek többsége által tendenciózusan és egyoldalúan leértékelt anekdotizmus Kosztolányi-féle újraértelmezésében, valamint a csevegő, személyes hangú tárca irodalmi emancipálásában látja e fordulat legfontosabb összetevőit. Esterházy Péter *Esti* című művének segítségével arra is igyekszik rámutatni, hogy az említett beszédmódok epikai újrahasznosításával az *Esti Kornél* a magyar posztmodern Esterházy nevével fémjelezhető vonulatának egyik meghatározó orientációs pontjaként értelmezhető.

GÖRÖZDI Judit

(SzTA Világirodalmi Intézet, Pozsony)

Kép, narratíva, történeti elbeszélés Závada Pál *A fényképész utókora és Természetes fény c.* regényeiben

Egy rögzült kép vagy egy kibomló történet jelenti az emléket, az emlékezés támpontját? A történet a kép (pl. fénykép) narrativizálása vagy a kép az, ami eleve a narratívaalakítás céljából jött létre? A kép és narratíva közé feszülő emlékezésben hol lokalizálható a jelen tekintete, s hol érhető tetten az „autentikus” múlt? Előadásomban a kép és szöveg közötti (határ)átjárásokat tervezem vizsgálni Závada Pál *A fényképész utókora* és a *Természetes fény c.* műveiben elsősorban a történelem, történeti emlékezet megjelenítésére fókuszálva, de a magyar-szlovák kulturális kölcsönhatásokat illetve a nagynemzeti és periferikus etnikai nézőpontok ütköz(tet)ését is érintve.

HAJDU Péter

(MTA BTK Irodalomtudományi Intézet)

Határesetek a római elégiában

A határ problémája kétféleképpen vetődik fel a római elégia-korpusz (Propertius, Tibullus, Ovidius) kapcsán. Elsőnek a műfaji határokról, határátlépésekről lesz szó. Hangsúlyozni kell persze, hogy az aranykori szerelmi elégia retrospektív műfajfogalom, nem különösebben meglepő tehát, hogy a gyakorlatban azok a határok, amelyeket köré ma húzunk, könnyen átléphetőnek látszanak. De azért érdemes elmerengeni azon, hogyan használja az elégia a tanköltemény (Tibullus I.4, Ovidius: *Ars amatoria* stb.), a bucolica (Tibullus II.1), a levél (Ovidius: *Heroides*, *Ep. Ex Ponto*), vagy a mimosz és a szatíra műfaji kódjait. A *Hősnők leveleiben* az elégia meghódítja a tragédia és az eposz cselekményeit is, és az eposz felé az aitiológiai elégia (Propertius IV. könyve és Ovidius: *Fasti*) is utat nyit. Az elégia ugyan semmi más az ókorban, mint disztichonban írt költemény, de Propertius, a corpus Tibullianum és Ovidius *Amorese* olyan költeménycsoportot képez, amelyet visszamenőleg elég egységesnek látunk ahhoz, hogy önálló műfajnak tekintsük. De ha ennek a műfajnak megvan a maga

kódrendszere, akkor világos, hogy az ezt a kódot rögzítő költők folyamatosan kísérleteztek a határok átlépésével, más kódok hozzákeverésével is.

Másodsorban Ovidius száműzetésbeli elégiáinak határtapasztalatáról kívánok szólni. Annak a kilenc könyvnek a témája maga a határhelyzet, az élet a birodalom peremén, civilizáció és barbárság határán. Tudjuk persze, hogy a peremhelyzet kitaszítottságának diskurzusában Ovidius alapvetően az elhagyott szerelmesek szubjektumának ábrázolására kikísérletezett módszereket használta, de ettől még a határon-lét nagyon is provokálja a posztkoloniális olvasatot.

HANGÁCSI Zsuzsanna

(Miskolci Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Posztmodern fordulat az Irodalmi Szemlében

Közhely számba megy, hogy a magyar irodalom történetében az európai irodalmakhoz képest van valami megkésett. E megállapítás igazságtartalmát most nem vizsgálva mindenképpen leszögezhető, hogy a (cseh)szlovákiai irodalomban még kaotikusabban, ha úgy tetszik lassabban alakultak az irodalmi, társadalmi folyamatok, szempont- és irányváltások. Az anyaországi irodalomban Mészöly Miklós *Alakulások* és Esterházy Péter *Termelési regény* című műveivel az 1970-es évek elején-közepén megfigyelhető a posztmodern egyre határozottabb térnyerése, a szlovák költészetben pedig Daniel Hevier *Pillangókörhinta – Motýlí kolotoč* (1974) című kötete szintén a posztmodernizmus jeleit viseli, sőt, Lubomír Machala már Vladimír Páral *Profesionální žena* (A százszázalékos nő, 1971) című regényében is a posztmodern koncepció jelenlétére figyelmeztet. Ehhez képest a (cseh)szlovákiai magyar irodalomban a nyolcvanas években lesz megfigyelhető a posztmodern felé való elmozdulás. Ardamica Zorán a nyolcvanas években induló Iródia csoport indulásában látja a „felvidéki magyar irodalom (...) perspektívaváltását”, mások Grendel Lajos munkásságához kötik a posztmodern stílusirányzat megjelenését.

Ha abból indulunk ki, hogy az irodalmi lapok stílussteremtő, szemléletváltó potenciállal rendelkeznek, akkor feltűnő, hogy az Irodalmi Szemle hasábjain, amely a kor egyetlen magyar irodalmi folyóirata Csehszlovákiában, ugyancsak később jelentkezik a posztmodern. A fordulat a Grendel Lajos főszerkesztői beköszönőjében foglalt változásokkal kezdődik, s a Hízsnyai Zoltán által indított széles körű vita során bontakozik ki. Hízsnyai a posztmodern felől is értelmezhető pamfletjei és a vele vitázó – vagy egyáltalán: mellette megjelent – cikkek két korszak, irányzat szövegeinek együttélésének és lassú, de annál hevesebb harcainak dokumentumai. Az előadás ennek a folyamatnak a fázisait kívánja bemutatni.

HORVÁTH Csaba (Károli Gáspár Református Egyetem, Magyar Nyelv-, Irodalom- és Kultúratudományi Intézet)

Üvegtangó, Sátántigris (Krasznahorkai László: Sátántangó, Tarr Béla: Sátántangó, Rudolf Péter Üvegtigris)

Az előadás Krasznahorkai László *Sátántangó* című regénye és Tarr Béla filmadaptációja, illetve Rudolf Péter *Üvegtigris* című filmje között von párhuzamokat. Az 1985-ös regény és 1994-es megfilmesítése, illetve a 2001-es *Üvegtigris* alapján a tragédia és a komédia hagyományos kategóriáinak tarthatatlanságán túl azt igyekszem bizonyítani, hogy a közösség ábrázolhatóságának, az időhöz és a térhez való viszonyának, az elvágyódás toposzának átalakulása mentén a szegénység éthosza lehetetlenül el. Ez a folyamat pedig véleményem szerint összefüggésben áll a késői Kádár-korszak és a rendszerváltás első évtizede közötti paradigmaváltással.

HORVÁTH Márk – LOVÁSZ Ádám
(Absentology Műhely):

A pokol határterületei: Krasznahorkai László *Állatvanbent* című könyvének geofilozófiai olvasata

Előadásunk célja a föld mélyének pokolszerű hasadékaival összekapcsolása a geofilozófia deterritorializációból és reterritorializációból álló elméletével. Előadásunk középpontjában a rések, a hasadékok, az ambivalens határterületek állnak. Filozófiai, elméleti megközelítésünket egy konkrét irodalmi mű elemzésével kapcsolnánk össze. Krasznahorkai László és Max Neumann festőművész közös kötete egy határátlépésnek, vagy egy határterületen való szabad mozgásnak tekinthető, hiszen a képek és a szöveg áramlása egyaránt a határterületek elmosódását tematizálják. Krasznahorkai könyvének megértéséhez elengedhetetlen a geofilozófiába való alámerülés. Filozófiai megalapozásként elsősorban öt könyvre összpontosítanánk: Gilles Deleuze és Felix Guattari *Mille Plateaux* valamint utolsó közös munkájuk, az 1991-es *Qu'est-ce que la philosophie?*, és három kortárs spekulatív realista gondolkodó, Ben Woodard és 2013-as rövid műve, az *On an Ungrounded Earth*, és David Peak 2014-ben megjelent *The Spectacle of the Void* című könyve, illetve Reza Negarestani *Cyclonopedia* című filo-fikciója.

A posztantropocentrikus geofilozófia és Krasznahorkai posztmodern, nonantropocentrikus irodalmi nyelve felszámolja azt a természet – társadalom (kultúra) oppozíciót, amely a modernitás egyik sajátos jellemzője és terméke. Deleuze és Guattari geofilozófiai fordulata ezért tekinthető egy olyan kritikai, elméleti és filozófiai megközelítésnek, amelynek célja az ember decentráálásán keresztül a figyelemnek a non-humánra, a tárgyak világára való irányítása, ezzel is hozzájárulva a humán tudományokat napjainkban általánosságban is jellemző "non-humán fordulathoz." Így a deterritorializált talajt tekinthetjük egy "pokoli határterületnek", egy olyan átmeneti zónának amely elzárkózik,

elhatárolódik minden episztemológiától, azonban ezen elkülönülésen keresztül termékenyítően hathat a kortárs irodalomra.

JENEY Éva

(MTA BTK Irodalomtudományi Intézet)

Túlról való vagy?

A határ első látásra félreeső, kicsit térképszerűen elképzelt valami, azaz olyan, mintha nem tartozna az irodalomtudomány legpontosabban kidolgozott, kifejtett elméleti pillérei közé. Ha kicsit jobban megnézzük, szembeötlenek a határelmény, liminalitás, határátlépés, határhelyzet vagy éppen a végesség hermeneutikájának korántsem új keletű, de a 20-21. században előtérbe került fogalmai. Az előadás kiindulópontja az lesz, hogy már a szó szemantikai vizsgálata is sokféle értelmezésnek nyit teret: a határ szó szerint jelenti valamely összefüggő földterület szélét, átvitt értelemben pedig valamely folyamat *időbeli* végpontját is; különböző lehetőségek helyét és formáit. Az irodalomtudomány határfogalmában többnyire – akár kifejtve, akár implicit módon – benne rejlenek a 19. századi nemzetállamok identitáskonstrukcióinak elképzelései is. A továbbiakban azt próbálja körüljárni az előadás, hogyan jelenik meg a határ és a határátlépés fogalma az irodalomtudományos beszédben. Lehetőség szerint szó esik a nyelv, a struktúra, a személyiség határaitól mint történeti és kulturális határokról, határsértésről és korszakváltásokról a magyar irodalom táji-történeti tagolásában.

KÁLI Anita

(Miskolci Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Önéletrajziság és idegenség Borbély Szilárd *Nincstelenek* című regényében

Az utóbbi évtizedek magyar irodalmának egyik hangsúlyosan jelenlévő vonulata az önéletrajzi jellegű, személyességet imitáló, személyes hangvétellű próza ismételt feltűnése. Borbély Szilárd életművének jellemzője az önéletrajzi témák fikciós szöveggé írodása, például a szülei tragikus halálához kapcsolható *Halotti pompa* verseskötete, valamint az *Egy gyilkosság mellékszálai* című írásai az életrajzi eseményekből, elemekből alkotott fikcióként is értelmezhetők, és úgy vélem, hogy az önéletrajziság és a nyelvi transzparencia lehetségességének kérdése állandó összetevője Borbély művészetének, és ezt a problémakört a *Nincstelenek* című regényében is tematizálja. A regény bekapcsolódik az önéletrajzi jellegű művek korpuszába, és ugyanakkor szét is zilálja annak hagyományos – realizmusra törekvő – jellemzőit: a referencialitás és a fikciós összetevők összekapcsolása a regény állandó sajátossága.

Előadásomban annak vizsgálatára vállalkozom, hogy a regény hogyan kapcsolódik az önéletrajz műfajához és miképpen mosódik el a regény és önéletrajz közötti határvonal, miképpen hangsúlyozódik a fikció, valamint az elemzésben a regénynek a (felajánlott) olvasási lehetőségek felőli aspektusát, és ennek a szándékoltnak vélhető értelmezési lehetőségnek dekonstruálását, valamint a szövegben megjelenő idegenség szervező funkcióját vizsgálom.

KÁLMÁN C. György (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet)

Könyvhatár, műhatár

Könyv és mű határai gyakran nem esnek egybe, és az irodalomtörténet folyamán számtalan változata volt mű és könyv kapcsolatának. Előadásom ennek néhány változatát tekinti át: a tipológián kívül céлом az is, hogy rámutassak: a művek egyazon kötetbe foglalása lehet annak a jele, hogy ezek valamilyen összetartozását sugallja (a szövegek egymás kontextusát teremtik meg), de van olyan tendencia is, hogy az egyes szövegek önállóságát (és így határukat is) a kötet felszámolja; ugyanakkor szerzői szándék lehet az is, hogy mindegyik szöveg megőrizze a maga határait, és a kötet csak formális gyűjtőhely legyen. A kötetek maguk sem feltétlenül őrzik meg határaikat: hogy önállónak tekintendők-e, vagy kapcsolódnak-e egymáshoz, azt számos szempont alapján (paratextusok, biográfiai adatok, szerzői lélektan vagy szándékok, kiadáspolitika, stb.) ítélni lehet, és kérdéses, melyeknek milyen súlya és szerepe lehet az értelmezésben. Ráadásul mindezek a problémák a nyomtatott könyvek korára korlátozódnak – egészen másként vetődnek fel az internet korában. (Röviden erre is kitérek.)

KELEMEN Zoltán

(Szegedi Tudományegyetem, BTK, Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék)

Szépirodalom és bölcsélet Határon túl Emigráció és magyarságkép Határ Győző műveiben

Az emigráció értelmezhető folyamatos határon létnek, de folyamatos határátlépésnek is. Meghatározásába beleférhet a határon-túl-lét, ahogy az a tény is, hogy az emigráns többnyire nem számolhat azzal, hogy újra átlépheti azt az államhatárt, amely mögött hazája terület el. Határ Győző, 1956-os emigráns művész életművének esetében ezek a kérdések különösen intenzívnak tűnnek, mert Határ túllépett a kérdések kortárs politikai vagy történelmi-történelmi, esetleg személyes vonatkozásain. Határ Győző *Özön közöny* című műve a gondolat és formába öntése, nyelvi megjelenése illékonyságáról, eltűnéséről elmélkedik, a recepció problematikusságát az emigráció különössége miatt szem előtt tartva. Az életmű elhatárolja magát lehetséges magyarországi gondolati gyökereitől. Nemcsak mondanivalójának megfogalmazási módjai, hanem lényegi tartalmai is kívül, vagy messzire kerülnek a legtöbb kortárs vita körén. Ez nem pusztán a hazai fogadtatást jelenti. Kívülről, a saját maga által meghatározott pozícióból próbálja szemlélni az emberiség szellemi folyamatait.

Az egyik legfontosabb kérdés a hazán kívüli anyanyelvi irodalom művelésének a kérdése. Felmerül az alkotói magatartás személyre szabott erkölcsisége és a mindenkor hazai elvárások között feszülő ellentét kérdése. Határ úgy látja: hazája az elmúlt félezer évben nem változott, legalábbis a műalkotáshoz és létrehozójához való viszonyában nem. Az író külső szemlélőként tud beszélni eszközéről és céljáról, a nyelvről, az irodalomról, mely lehet, hogy pusztán a nyelv bizonyos törvényszerűségeknek megfelelően ritmizált változása. Elődeit kijelölve csatlakozik Cioran és Gombrowicz következetesen végigvitt elképzeléséhez: szülőföldjük társadalma és irodalma elé metszően éles képet mutató tükröt tartani művészetükkel.

Az előadásom tárgyát képező dolgozatommal már meglévő Határ Győző életművel kapcsolatos kutatásaimat folytatom, bekapcsolva az értelmezésbe olyan műveit is, mint *A Karkasszban*, a *Szélhárfa* vagy *A szép Palásthyné a más álmában közösül*.

KELEMEN Erzsébet

(Szent József Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium, Debrecen)

**Konkrét költészet, lettrizmus, konceptualizmus: irányok találkozása
és az intermediális hálózat lehetőségei L. Simon László vizuális költészetében**

A vizuális költészet tipológiájának felvázolásánál, az experimentális költészeti kategóriák csoportosításánál tapasztalhatjuk, hogy a műfajok nemcsak érintkeznek egymással, de szétválaszthatatlanul egybe is kapcsolód(hat)nak. A vizuális irodalom műveinek műfaji behatárolásánál viszont a szakirodalomban gyakran egymásnak ellentmondó meghatározásokkal találkozunk. A terminus technicusok használatának zűrzavarában L. Simon László műfaji struktúrája nyújt biztos fogódzót. Ő az az alkotó, akinek műveibe több irányzat és műfaj kifejezőmódjának jegyei is beépülnek.

A *(visszavonhatatlanul...)* című nyitókötetének konkrét költészeti kezdeményezései, valamint a nemzetközi és a magyar irodalomban egyedülálló lettrista vizuális kompozíciói, az *egy paradigma lehetséges részletének* grafémaelemei után L. Simon László olyan művel jelentkezett, amely a konkrét költészeti és lettrista kezdeményezéseket megőrizve a konceptualizmus műfaji sajátosságait is megjeleníti: az ISBN 963 7596 26 7 jelzésű műben három irány találkozik egyetlen kötetben. A miniatűr könyv innovatív, enigmatikus erejű alkotás: a műalkotás kategóriájába tartozik, de az elméleti objektre jellemző tulajdonságokat is magában hordozza. A művészkönyv a koncepció elsődlegességének jele, a dematerializáció megnyilvánulása. Az elanyagtalánítást nemcsak a könyvméret mutatja, de a gondolat tárgyiasításának megvonása is: az alkotó és néző fejében létezik a mű. Az ISBN-szám ugyanis a meg nem jelenő műre utal, de úgy, hogy közben önmaga lesz a mű ideája, gondolati magva, megvalósulása.

A lettrista és konkrét műveket tartalmazó *met Amorf ózis* kötet a művészetek közötti átjárhatóságot is prezentálja: a médiumok közötti dialogicitással egy intermediális hálózatot teremt. A betű átlépi saját határait, testet ölt, térbeli kiterjedést vesz fel, s egy tárlat médiumában a fényképezőgép lencséjén keresztül egy újabb mediális közegbe kerül.

A *Secretum sigillum* című kötet pedig már nemcsak a médiumok találkozásának reprezentáns alkotása, de az objekték egymásba és egymásra íródásának folyamata is: a nyelvi meghatározottság nélküli, anyagszerű geometrikus kompozíciókban, az intellektuális trouvaille-sorozatban az objektművészet speciális változata teremődik meg.

KERTÉSZ Noémi

(Miskolci Egyetem BTK, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet)

A határvidéktől a palimpszesztig: megváltozott helyek poétikája a kortárs lengyel prózában

Tervezett előadásomban a nyelvi, etnikai, felekezeti és kulturális tekintetben is heterogén határvidékek, kontaktzónák, városok egyneműsítését okozó kényszermigrációk irodalmi reprezentációit vizsgálom.

Elemzésemben az utóbbi harminc év lengyel prózájára, mindenekelőtt Paweł Huelle, Stefan Chwin, Andrzej Stasiuk és Olga Tokarczuk szövegeire támaszkodom. Mindannyiukra jellemző, hogy olyan helyekhez kapcsolódnak, amelyek a kényszerű ki- és betelepítések következtében lengyellé váltak és családi gyökereiktől távol esnek.

Miután Lengyelországot nyugatra tolták, a keleti területek lengyel lakosságának és az új határokon belül maradt németeknek a kitelepítése párhuzamosan ment végbe. A lengyelek áttelepítése a Szovjetunióból tabutéma volt, a németek egykori sziléziai, kelet-poroszországi és pomerániai jelenlétét és kiűzését ugyancsak hallgatás övezte. E traumatikus tapasztalatok hosszú ideig elbeszéletlenek és elbeszélhetetlenek maradtak, nemcsak cenzurális okokból, hanem mert az áldozatnarratívákat sokáig hiteltelenítette az a felfogás, amely kollektív büntetésként, nem pedig közös sorsként kezelte a németek kitelepítését.

Az új helyeken születetteknek az irodalomba való belépésével új helyzet állt elő. Az utódnemzedékeket nemcsak a lengyel áldozatnarratívák hiánya foglalkoztatja, hanem azok inverzét is létre akarják hozni a német múlt, a németek exodusa felidézésével, és felvetik a sorsközösség gondolatát. Mintha a Grass danzigi trilógiájában elkezdett dialógus folytatódna, a szülőföld, az otthon elvesztése a sokszínűség, a heterogén közeg elvesztéseként is tétéleződik. A betelepültek leszármazottainak – saját gyökértelenségük feloldásához – fel kell fedezniük és birtokba kell venniük a háború után megváltozott helyeket, ami nem lehetséges az egykori lakók megidézése nélkül. Miután a térbeli, egyidejű találkozások lehetősége nem állítható vissza, a helyek palimpszesztiként nyernek új értelmet e művek lapjain: az idegen kultúrába való beavatás révén megismerhetőkké válnak és formálják a megismerők *énjét*.

A művekből álláspontom szerint a lengyel irodalom e vonulatának regionális kontextusban való értelmezését fölkínáló, palimpszesztszerű Közép-Európa bontakozik ki.

Simona KOLMANOVÁ

(Károly Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Tanszéke)

Megjegyzések a közép-európai műfordítás elméletéhez és gyakorlatához (E. A. Poe A holló c. költeménye cseh és a magyar fordításainak tükrében)

Az előadás abból az alapállításból indul ki, hogy a cseh és a magyar műfordítás elméletében és gyakorlatában egyaránt találkozhatunk párhuzamosságokkal és eltérésekkel, ami némi leegyszerűsítéssel szólva – egyrészt a kulturális és történelmi hasonlóságokkal, másrészt a nyelvi „mássággal” magyarázható (az utóbbinál a 19. századi szláv összetartozásra, ill.

kihatásaira is gondolok). Ebből a néhány aspektust az E. A. Poe *A holló* c. költeményének cseh, ill. magyar fordításain keresztül mutatja be az előadás, pontosabban a bennük alkalmazott műfordítói eljárásokkal és megközelítésekkel foglalkozik, összevetve ezeket a hazai elvárásokkal. *A holló* c. vers közismerten a világirodalom egyik leggyakrabban fordított műve, ez érvényes a cseh és a magyar nyelv esetében is, hiszen az 1850-es évek óta foglalkoznak vele a fordítók, és a mai napig több, mint 20-20 fordítása áll a rendelkezésünkre. Ezek alapján jól szemlélhető a célnyelvi irodalmi / műfordítói hagyomány folyamata, hiszen sok esetben a költő és a hazai hagyomány elvárásai közötti feszültség kihívást jelent a fordító számára. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy *A holló* átültetései szokatlan módon hatást gyakorolt E. A. Poe *The Philosophy of composition* c. tanulmánya is.

KOVÁCS Árpád
(Pannon Egyetem, Veszprém)

A határ mint intervallum

Az előadásban elméleti kérdéseket vetünk fel. Az egyik a köznapi, a tudományos és a művészeti „határ”-fogalmak megkülönböztetésével, illetve az eukleidészi s nem-eukleidészi modellek körvonalazásával kapcsolatos. A másik a magyar nyelvi konnotációk, valamint egyes prózanyelvi képződményeik (pl. *Iskola a határon*) vizsgálatát tűzi ki célul. Felvázolja a jelenség konvergens szféraként értelmezhető hipotézisét.

KOVÁCS Gábor

(Pannon Egyetem, Veszprém)

**Rovartan és irodalom a Mississippi mentén és Egerben
(Gárdonyi Géza és Mark Twain)**

1884-ben a Pesti Hírlap harmincnégy folytatásban közli Mark Twain *The Adventures of Tom Sawyer* (1876) című regényének magyar fordítását. Talán nem számít komparatistikai és irodalomtörténeti közhelynek, hogy az amerikai író nagy hatást gyakorolt az 1884-ben 21. életévét betöltő Gárdonyi Géza írásművészetére. Márpedig akkor, amikor Gárdonyi *Mesterkönyvében* a komikum irodalmi eljárásairól ír, mindenek előtt Mark Twain megoldásaira és *A temetkezési vállalkozó cseveg* című humoreszkjére hivatkozik. Előadásomban arra szeretnék rávilágítani, hogy Gárdonyi nemcsak a Göre-levelek nyelvének kidolgozása során hasznosítja az amerikai író műveinek módszertani tanulságait, hanem a regényírás terén is. Gárdonyi a számára oly fontos regényszöveg-képző „ellentézis” (értsd: ellentételezés) poétikáját részben Mark Twain közismert műve alapján sajátítja el. Egy összehasonlító elemzés során azt vizsgálom, hogyan alkalmazza egyfelől Mark Twain (*Tom Sawyer kalandjai – Ötödik fejezet*), másfelől Gárdonyi Géza (*Hosszúhajú veszedelem – A tizedik agglegény elbeszélése – Finum Ilka*) a rovarokról szóló elbeszélést az emberekről szóló elbeszélés kifigurázására, illetve azt, hogy válik ennek a két össze nem férő nyelvnek a feszültségbe állítása, szólamkeverése és stilizációs transzformációja regényszöveg képző erővé. Az összehasonlítás eredményeinek történeti konzekvenciái mellett fontosnak tartom azokat az elméleti következtetéseket is, amelyek a narratív paralelizmus eljárásrendjét érintik.

KOVÁCS Kálmán

(Debreceni Egyetem)

**A határok feloldása Felső-Eőri Pyrker János László Zrínyi-drámájában
(Zrinis Tod, 1810)**

A határ valóban akkor válik érdekessé, ha a differencia között köztesség is létrejön, ami azonban nem szükségszerű. A határ ugyanis nem biztos, hogy úgy létezik, ahogyan azt Lotman leírja, azaz nem feltétlenül „El is választ és össze is köt”, hanem elválaszthat, és össze is köthet, attól függően, hogy ki és hogyan definiálja a határt. Gárdonyi Géza *Egri csillagok* című regényében a magyar és a török szféra közötti határ általában nem enged átjárást, azaz csak elválaszt, s nem köt össze.

Előadásomban az kívánom bemutatni, hogy Felső-Eőri Pyrker János László hogyan kezeli, definiálja a határokat 1800 körül. Magyarországi német (osztrák) származása és a Habsburg Monarchia hibrid kulturális tere a köztes létre predesztinálta Pyrkert, aki azonban az első emblematikus áldozat volt a Magyar Királyság ’határtalan’ kulturális terének

átalakításában, mely a „nemzeti irodalmat a magyar nyelvűsége visszametsző” koncepció alapján történt (Dávidházi). Pyrker, feltehetően a Pyrker-pör miatti sértettségében, de eredeti világlátásának is megfelelően, mind önéletrajzában (*Mein Leben*, 1847/1966), mind pedig az 1810-ben megjelent Zrínyi-drámájában a kulturális differencia, azaz a határ eltüntetésén fáradozott. Az előadás elsősorban Pyrker Zrínyi-drámája (*Zrinis Tod*, 1810) alapján kívánja bemutatni a kulturális differenciák homogenizálását.

MAJOR Ágnes

(Miskolci Egyetem, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Kultusz és adaptáció: Csáth Géza műveinek utóélete

Csáth Géza műveinek (újra)felfedezése és feldolgozása az utóbbi években indult meg, a folyamat pedig ma is tart, s megfigyelhető, hogy Csáth szépírói és elmeorvosi munkái, valamint önreflexív szövegei az irodalom határterületein is nagy jelentőséggel, ihlető erővel rendelkeznek. A paletta meglehetősen sokszínű: színdarabok, nagyjátékfilmek, képregények születnek, melyek egy-egy, vagy akár több Csáth-művet vesznek alapul. Azon túl, hogy az elmúlt években megindult nagyfokú érdeklődés és számos Csáth-adaptáció az életmű több szempontú újraolvasására is lehetőséget ad, a feldolgozások elterjedésével megvalósult a Csáth-oeuvre újabb recepciós fordulata, a legitim Csáth-kultusz működése napjainkban a feldolgozások platformján is felmérhető. Elgondolkodhatunk azon, hogy az adaptációk a Csáth Géza körül kialakult kultusz előidézői, vagy pedig annak következményeiként értékelhetők: a posztmodern irodalom képviselőinek újrafelfedezését és a különféle adaptációk elszaporodását megelőzően is működött egyfajta Csáth-kultusz, melyből a feldolgozások is építkeztek, de az is tény, hogy a számtalan adaptáció egy újabb, a tömegkultúra termékeihez is kapcsolható kultuszt hozott létre. Az adaptációk kultuszképző és kultuszalakító hatásának fontos hozadéka, hogy a feldolgozások a hipertextusok felé irányíthatják a befogadó figyelmét, így – a változatos műfajoknak és megközelítésmódoknak is köszönhetően – szélesebb körben válhatnak ismertté a Csáth-szövegek. Ez pedig nem csupán a népszerűsítést szolgálja, de a kanonikus pozíció megerősítéséhez is hozzájárul.

Előadásomban azt járom körül, hogy a Csáth-művek feldolgozásai, illetve a Csáthot bemutató alkotások milyen hatással vannak az író és a művei körül kialakult kultuszra. E szempont bemutatása pedig kiegészül egy konkrét mű elemzésével, mely során azt vizsgálom, hogy Németh Zoltán 2011-ben megjelent *Boldogságtelep, vetélőgépből: Csáth szeretője* című verseskötete miképpen kapcsolódik be az adaptációk (nem csupán a feldolgozások, hanem a Csáth műveivel hipertextuális viszonyt kialakító alkotások) által megkonstruált kultikus narratívába.

MEZEI Gábor

(ELTE BTK, Összehasonlító Irodalom- és Kultúratudományi Tanszék)

Írás és topográfia – Tiergarten-terek

Előadásomban Borbély Szilárd *Berlin-Hamlet* kötetének [*Tiergarten I.*] című versét Benjamin közismert Tiergarten-szövegével olvasom együtt arra keresve a választ, hogyan jut szerephez az írás térbelisége a topográfia tér-létesítő működéséeként.

A tárgyalt kötet már önmagában is nehezen körülhatárolható, hiszen igen gazdag intertextusokban, a választott szöveg pedig mintegy elő is írja az összehasonlító olvasást – szövegek és műnemek közötti határátlépést hajt végre. Ennek következményeként pedig a megalkotott Tiergarten-terek is egészen másként állnak elő, Benjaminsnál bejárható, lineáris struktúrára épülő, Borbély Szilárdnál pontszerű, szimultán elérhető, kartográfiai működéseket mozgásba hozó térként. Benjamin szövegének szkripto-topografikus működései (Sigrid Weigel) Borbély szövegében kartografikus működésekké alakulnak, amely különbségekért leginkább az írás térbelisége a felelős, a strófaszerkezet, a szöveg kihagyásai, töredékessége, illetve önreflexív elemei. A szöveg- és műnemhatárok átlépései tehát mintegy elő is írják a tér változásait, még akkor is, ha e határok mindkét oldalán ugyanarra a térre történik utalás. Ez a tér a benne élő és a tájékozódó szemei előtt szükségszerűen másképp képződik meg.

A leírás logikájából kiemelt topográfiai működések tehát sokkal inkább a tér megírását hajtják végre, amely folyamat során saját térbeliségük jut kiemelt szerephez. Ilyen módon pedig csupán akkor juthatunk közelebb a topográfia működéséhez, ha az írás térbeliségének jelenlétét is tekintetbe vesszük.

NAGY Beáta (ELTE BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Üvegalakok és írott figurák Az üveg-metaphora Cholnoky László prózájában

A 19–20. századforduló *átmeneti* jellegű időszakának szecessziós művészeti törekvései sajátosan vannak jelen a korszak prózájában. Leginkább abban ragadható meg a – szakirodalom által bizonytalanul nevezett – szecessziós irodalom, hogy a túlstilizált prózanyelvi eljárásokon túl az eltérő művészeti ágak kifejezésmódja is megjelenik az írásművekben. Előadásomban ezt a sajátosan művészetközi, a képzőművészetet, sőt az iparművészetet is magába foglaló megjelenítés módot és kifejező nyelvet mutatom fel kora modern magyar vonatkozásban. Cholnoky László kisregényei ugyanis izgalmas szempontokat vetnek fel: a *Tamás*, a *Prikk mennyei útja* és a *Bertalan éjszakája* című művek újszerű szövegvilága például egy olyan anyag köré szerveződik, amely kifejezetten nagy hatást tett a korszak képi ábrázolásában, valamint az iparművészeti megformálásban, s melynek motívumrendszere a határ problematikához erősen kötődik: vagyis az *üveg* (mint áttetsző határ) szövegszervező ereje köré. Az üveg a motivikus és metaforikus szövegszervezésen túl azonban a Cholnoky-kisregények narratív struktúráját is meghatározza. Leglátványosabban a *Tamás* című műben fejeződik ki ez a kérdéskör: a

kettéhasadt személyiség (Fridolin) történetén, tévképzetein keresztül eljutunk egy fiktív falu templomának szecessziós üvegablakban megjelenített szimbólumához, Tamás apostolhoz, mely azonnal több narratívát hoz működésbe. Egyfelől a bibliai horizont és a hozzá kötődő tamási kételkedés történetét (és ennek képi megjelenítéseit), másfelől pedig a templom színes üvegablakainak kultúráját.

NAGY Csilla (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet)

Határérték, konvergencia, enteriőr – Kukorelly Endre költészetéről

A Kukorelly-poétika sajátosságainak, működésmódjának leírása során a leggyakoribb vonatkozási pont a vers sajátos rétegzettsége, a hétköznapi beszédmód kifejezőeszközeinek alkalmazása, az (alul)stilizálás gesztusa, és a különböző nyelvi regisztereket, kulturális kontextusokat egymás mellé helyező, a közhelyeket át- és felülíró szövegalakítás. A mondat terhelhetőségének maximalizálása, a tautológia retorikája, a redundancia mechanikus poétikája voltaképp az én és a valóság kimondhatóságának szkepsziséből, a nyelv és a világ viszonyának egyrészt heideggeri (a létbe vetettség időbelisége, a beszéd és a lét megértésének összefüggése), másrészt wittgensteini (nyelv és hallgatás) tapasztalatából adódik. A versírás folyamatának, eseményének tematizálása, a hibák beiktatása, a versbeszéd prózanyelvhez való közelítése szintén az önmagunk (az én) pontosabb kifejezését, a megszólalás esendőségének elismerését feltételezi. Kukorelly sok esetben a beszéd különböző szintjeit ütközteti (pl. a pragmatikait a grammatikaival), máskor többszörözi (a nyelv terében az ún. valóság többféle újrassituálása lehetséges), a kijelentéssel mint performatívummal operál. Minden kimondás (legyen az az emlékezéssel, a valósággal, egy másik szöveggel, vagy az önleírással, az alanyiséggel kapcsolatos) egyben cselekvés is, a nyelv tehát, miközben kimondani próbálja a világról és az énről való ismereteket, teremti is azokat: a nyelv relatív terében alternatív világok és ének jönnek létre. A szöveg folyton kitér, áttér, fragmentálttá válik, önmagára reflektál, felülír: Kukorelly költészetének általános felismerése, hogy a létezés (és ezzel együtt az én) közvetlenül nem elbeszélhető: csak a mellébeszélés és az újramondás technikai tesztek lehetővé, hogy ahhoz, ami nem kimondható, a nyelv közegében valamiként (mint a függvény egy megadott határértékhez) mégiscsak közelítsünk. Az előadásban a határérték, a konvergencia és a torlódás fogalma segítségével Kukorelly közép-európai városopoétikaként értelmezhető, narratív, „enteriőr-verseinek” leírására tesztek kísérletet.

NAGY Fruzsina

(Szegedi Tudományegyetem, Összehasonlító Irodalomtudományi Tanszék)

A terror(izmus) határai a parergonalitás tükrében

Az előadás a szépművészet és az irodalom között létrejövő határok kijelölésének kérdését járja körül, és e határvonalak megsértésének, átlépésének következményeit kutatja. Az előadás a keretezés egy speciális esetéből, a *parergon* jelenségéből indul ki, amely az alkotások mellett megjelenő járulékos, külsődleges formákat foglalja magában, úgymint a függelék vagy a ráma.

A fogalom az antikvitás irodalmából elindulva, Kant által felfedezve a festészetben és a szobrászatban jelenik meg, míg végül Jacques Derrida nyomán egy nyelvfilozófiai kérdés válik belőle. A művészeti ágak közötti ingázás közben a parergon értelmezésének más és más lehetőségei bontakoznak ki, és válnak jelentőssé, vagy éppen tűnnek el végleg. Az előadás reflektálni kíván a témában már publikált irodalomelméleti és művészetfilozófiai írásokra, és új értelmezési lehetőséget is megpróbál felkínálni a fogalom újraolvasásakor. Hogy a parergon fogalmát a gyakorlatban is, s ne csak elméletben tudjuk tárgyalni, ezért a *felhő* motívumát segítségül hívva elsőként a Bibliában található Mózes történetével foglalkozom (Exodus 2: 19, 33-34), ahol a kinyilatkoztatás velejárájaként, kísérőjelenségeként, avagy szupplementumaként jelenik meg a felhő a szövegben. E biblia ígét vetném össze Thomas Hoepker – heves vitákat kiváltott – fotójával, amely a 2001-es terrorcselekményt örökíti meg, s ahol a háttérben látszódo törmelékfelhő szintén sajátos keretet alkot s tesz tanúbizonyságot a megtörtént eseményről. Az előadás téje annak a bizonyítása lenne, hogy miként képes egy marginális alkotóelem a szépről alkotott felfogásunkat észrevétlenül uralni, s befolyásolni az esztétikai ítéletünket.

NÉMETH Zoltán

(Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet)

Az ún. Ipolyság-regények identitáskonstrukciói

A földrajzi határ kérdése a kortárs irodalomban olyan kérdéseket intéz az irodalomtudományhoz, amelyek talán a transzkulturalizmus, a mikrotörténetírás, a multikulturalizmus, valamint a térképzetek hatalmi viszonyai felől értelmezhetők leginkább. A tanulmányom címébe emelt dél-szlovákiai kisváros, Ipolyság hihetetlen inspirációt jelent nem egy kortárs alkotó számára. Az Ipolyság-regények korpuszában kell említeni a szlovák irodalomból Ladislav Ballek: Južná pošta (1974), Pomocník (1977), Agáty (1981), vagyis Posta délen, A segéd és az Akácok című regényét, amelyek úgy kerültek be a szlovák irodalmi köztudatba, mint a „dél felfedezése” a szlovák irodalom számára. Ipolyság-regényként olvastatja magát Grendel Lajos New Hont-trilógiája, a Tömegsír (1999), a Nálunk, New Hontban (2001) és a Mátyás király New Hontban (2005). Ipolyság-regény a spanyolul író Pablo Urbányi El zoológico de Dios (2006), Isten állatkertje - I. (Ipolyság) – 2007-ben magyarul is kiadott regénye is. Ezen túl Gágyor Péter Ezek (2006), Senkik (2011), Csáky Pál A pacsirta éneke (2014) című regénye is többé-kevésbé Ipolyságon játszódik. Tanulmányomban a nyelvileg, vallásilag vagy kulturálisan kevert földrajzi határterületek elemző vizsgálatára, különös tekintettel a kettős kötődés és az összetett identitáskonstrukciók megnyilvánulásformáira koncentrálok.

PATAKY Adrienn

(ELTE BTK, Magyar Irodalom- és Kultúratudományi Intézet)

Műnemek és műfajok között: szonettek Szabó Magda korai költészetében

Az előadás a határhelyzetek felől több szempontból releváns problémát vet fel, mind a szonettek, mind a kánonból költőként kiszorult Szabó Magda recepciója felől. A ma íróként ismert, de költőként indult Szabó Magda korai költészetét vizsgálja, a *Páva, sziget, bokor* és *Az ikszedik epodosz* ciklus verseit. Az újholdas szerző két, 1940–44 közötti lírai ciklusán belül a műfaji határok, illetve azok eltolódása kerül a középpontba. Az előadás tárgya a *Szonett*, a *Látod-e már*, a *Holt tengerészek bordaívei*, illetve az Ovidiusra utaló *Pontusi levelek* utolsó darabja, amelyeket a formán túl idő és tér, illetve természeti és geográfiai összefüggések felől vizsgál, nem elhanyagolva azt a világháborús történelmi háttérrel sem, amelyben mint határhelyzetben jöttek létre a fenti művek.

PÉRÓ Krisztina

(ELTE BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

Női hang Európa határán – egy 19. századi norvégiai útirajz egyedisége

A 19. századi Magyarországot és Norvégiát szinte teljes egészében elválasztotta egymástól a köztük lévő hatalmas földrajzi távolság. Ez azonban nem akadályozott meg két közép-európai hölgyet abban, hogy saját határaikat is feszegetve ellátogassanak Észak-Európába. Pfeiffer Ida 1845-ben és Bulyovszky(né Szilágyi) Lilla 1864-ben tett északi utazásai, illetve az útleírások publikálása nem nevezhető egyedülállónak, hiszen számos útirajz és kommentár látott napvilágot Norvégiáról a tárgyalt időszakban Nyugat-Európában és az amerikai kontinensen egyaránt.

A magát színésznőként, íróként és közéleti személyiségként pozicionáló Bulyovszky Lilla egyik legsikeresebb irodalmi vállalkozásának nevezhető a *Norvégiából. Úti emlékek 1864* címet viselő alkotás, amelyet nem tarthatunk egyszerű útikönyvnek. Az író nő összetett eszközhasználatára, (irodalmi) érzékenysége és nagyban a színházi világban gyökerező gondolati struktúrái együttesen járulhattak hozzá a kortárs alkotásoktól elütő mű létrejöttéhez. Annak ellenére, hogy az alkotás a kortársak által tárgyalt, az utazáshoz, mint fizikai térben történő cselekvéssorhoz kapcsolódó, tipikusnak tekinthető elemeket is felvonultat, a szentimentális útirajzot nem értelmezhetjük kizárólag a tapasztalatokat közlő kézikönyvként. Az utazás során megismert norvég táj, a helybéli vagy a látóval szubjektív leírása ugyanúgy megtalálható benne, mint Bulyovszky Lilla saját magáról, társadalmi helyzetéről, irodalmi (ön)meghatározásáról alkotott elképzeléseinek irodalmi lenyomata.

A mű fikciós jellege, számos irodalmi eszközzel érzékletesen megrajzolt vonásai különösen hasonló témájú művekkel való összehasonlítás során bontakoznak ki. Azonban a folyamatot nem korlátozom a szigorúan vett kortárs, többségében felső középosztálybeli, nyugat-európai, férfi alkotók műveire, hiszen komparatív tanulmányokra indít Pfeiffer Ida 1846-ban megjelent, észak-európai úti élményeket bemutató írása is. Az eltérő neveltetésű, társadalmi helyzetű és világlátású hölgyek úti beszámolóit nem csupán az útirajz műfajának

összetettségét és irodalmi sokrétűségét demonstrálják, hanem tükröt tartanak a korszak és saját maguk elé is.

PETRES Csizmadia Gabriella

(Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet)

Átmeneti csapda. Identitáskérdések Durica Katarina *Szlovákul szeretni* c. regényében

Előadásomban a szlovákiai magyar identitás artikulálhatóságát problematizálom Durica Katarína *Szlovákul szeretni* című regényén keresztül. A kötet a saját és idegen tapasztalatának oppozíciójára, a bennfentesség és másság kettősségére, valamint ezek szétszálazhatatlan összefonódására épül. A szlovákiai magyar identitást ambivalens és folyamatosan alakuló határhelyzetként ragadja meg, és az átmenetiségben megrekedtség csapdáját látja benne. A személyes identitás megkérdőjelezése ezért vagy az identitás szétesését eredményezi, vagy új identitás megkonstruálására ösztönöz. A zavaros identitásérzet gyökere a múlttal való elszámolhatatlanságban, az elhallgattatott emlékezetben található. Az otthonosság és idegenség alakzatai a cselekmény teréhez is kapcsolódnak, ezért fontossá válnak a hely és helyváltoztatás, a mobilitás és migráció kérdései is. Szerephez jut a kulturális fölény és elnyomás, a nemzeti-kulturális sokféleség, az elhatárolódás és azonosulás, valamint a szlovákiai magyar nyelvhasználat problémája is. A típusorsók felmutatása és a szöveg lektúrjellege ellenére a kötet számos olyan kérdést vet fel, amely a szlovákiai magyar identitás körülhatárolásának alapvető dilemmái közé tartozik.

POLGÁR Anikó

(Comenius Egyetem, Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék)

„Két látszathatár között”

Devecseri Gábor panoptikuma és Nyugat-élményei

Az előadás az emlékezés, az identitás és a kulturális folytonosság fogalmihoz kötődően vizsgálja, hogyan változik egy olyan szerző Nyugathoz való viszonya, aki az első nemzedék bővületében indult, majd az ötvenes évek cezúrája után a nagy idők tanújának a pozíciójában kanyarodott vissza a korábban megkezdett útra. Devecseri Gábor a Nyugat 3. nemzedékének tagjaként két korszak határán áll. A nemzedék tagjai pályájuk indulásakor (az 1930-as években) nemcsak az irodalmi közeg termékeny energiáit érzékelték, hanem az egyre erősödő politikai nyomást s a polgári életforma fokozatos letűnését is. Devecseri identitását a Nyugathoz kötődés, az emlékhordozás, a két korszak határa közti lavírozás mellett a mitikus és hétköznapi síkok egymásba csúsztatása is meghatározza. Az 1945-ben írt Kosztolányi-monográfia, a Lágymányosi istenek című esszékötet (1967) és A hasfelmetszés előnyei című emlékirat (1971) szövegei egyrészt a szerző saját írói arculatának a kialakítását szolgálják, másrészt a kulturális folytonosság, a hagyományteremtés letéteményesei.

PUSKÁS Dániel (Szegedi Tudományegyetem, Doktori Iskola)

Költők a zűrzavar korában
Nagyvárosi haláltáncok a XX. századi költészetből
(Rilke, Hofmannsthal, Blok, Auden)

Dolgozatomban a világháborúk idején íródott haláltánc-feldolgozásokkal szeretnék foglalkozni. Ebben az időszakban reneszánsza volt a haláltánc-metszeteknek és feldolgozásoknak. A középkori haláltáncszövegek a járványok idején és a pápaság válságakor íródtak, majd a világháborúk korában, amikor megjelentek a tömegpusztító fegyverek, az emberek újra napi szinten találkoztak a halállal, így a középkori műfaj, átlépve a korszakok és korstílusok határait, keveredett a XX. századi formával és tartalommal. Továbbá a világháború, a tömegpusztító fegyverek és a bombázások által sokkal nehezebbé válik az egyén számára, hogy függetlenítse magát az elszabadult borzalmaktól, melyek elől nem már nyújtanak biztonságot a földrajzi határok, ahogy Auden írta *Danse Macabre* című versében az ördögről: “Like influenza he walks abroad” (Külföldön jár, mint az influenza). Ahogy a középkori haláltáncok halál alakja, ugyanúgy a háború sem tartja tiszteletben a magánszféra határait, s erőszakkal törli el a szemlélő és a résztvevő közti biztonságos határsávot.

Ezek a szövegek részben a nagyvárosi elidegenedés érzéséhez is kötődnek, s ez a motívum Villon költészetében, aki a nagyvárosi élet egyik első költője volt, szintén fellelhető. Az ő költészetének hangja Baudelaire versei kapcsán újra aktuális lett, ahogy a modern Párizsról és a nagyvárosi elidegenedésről írt, ami meghatározó volt a modern irodalmak kialakulásában.

Az elemzésnél három ország négy költőjének versével foglalkozok részletesebben: az osztrák Rilkével és Hofmannsthallal, az orosz Blokkal és az angol W. H. Audennel. Dolgozatomban arra vagyok kíváncsi, hogyan írnak az azonos jelenségről teljesen különböző országokban, hogyan lépi át a haláltánc műfaja és a nagyvárosi kiüresedés tapasztalata a nemzetek határait, illetve ezek a tapasztalatok miben különböznek egymástól, továbbá hogyan volt képes a haláltánc, mely többnyire a népszerű fametszetekkel, freskókkal és vallási használatra szánt ponyvakiadványokkal terjedt, átjutni a populáris regiszterből a magas irodalom és a magas művészet keretei közé.

SOLTÉSZ Márton
(MTA Könyvtár és Információs Központ)

A Rambo-komplexus
David Morrell trilógiája az irodalomoktatás szolgálatában

Előadásom egy, a maga idejében heves vitát kiváltott, s ezért soha meg nem jelentetett tanulmány kibővített változata, mely a ponyva és a magas irodalom elhatárolásának, illetve párhuzamos oktatásának ügye mellett immáron a tanári és a tudósi/közvetítői felelősség kérdését is fölveti.

Példám David Morrell (1943–) kanadai író, az Iowa University angolszakos professzorának Rambo-trilógiája, amely – egyetemi tapasztalataim alapján – kitűnő munícióval szolgál az emberábrázolás művészi módszereinek, az irodalmi figuraképzés mibenlétének megértéséhez. S fölteszi egyúttal a provokatív kérdést: hol van (ha van egyáltalán) a határ ponyva és szépirodalom („magas irodalom”) között – milyen etikai-esztétikai problémákat vet föl a népszerű kortárs irodalomnak a közép- és felsőfokú oktatásba történő bevonása. Vajon határáthágás vagy épp egyes megkötő elhatárolások régóta esedékes fölszámolása, azaz határnyitás egy ilyen értelmezői gesztus? Szabad-e Arany *Toldijának* értelmezésébe bevonni Dürrenmatt *Ígéretét*, Cervantes *Don Quijotéját* és Morrell *Rambóját*? Előadásomban néhány alapvető szempont fölillantásán keresztül azt kívánom hangsúlyozni: igenis szabad, sőt érdemes ilyen produktív, a lassanként rutinná és robottá szürkülő tanmenetet új színekkel gazdagító határnyításokra vállalkozni.

A főhős, John Jefferson Rambo alkatában megbúvó sorsparadoxon (a buddhizmus vonzaskörébe került magányos, tiszta, önépítő, szemlélődő lélek jónási lázadásai az újabb és újabb gyilkos és öngyilkos küldetések ellen) egy meta-szinten ráadásul az irodalomtörténész, a tudós közvetítő áldatlan ózdkodásaira is figyelmeztet. Jelzi: mi sem kímélhetjük meg magunkat saját békességünk érdekében az időszerű határnyításokat és szemléletváltásokat mindenkor kísérő értetlenkedő-elégedetlenkedő hangoktól.

SZABÓ P. Katalin

(ELTE BTK, Irodalomtudományi Doktori Iskola)

A történelmi regény és a történetírás határai Dugonics András *Etelka* című regényében

Dugonics András *Etelka* című regénye 1788-ban jelent meg, így legkorábbi magyar regényeink egyikét olvashatjuk lapjain. György Lajos az első magyar regények sikerének kapcsán megemlíti, hogy az *Etelkának* három, Mészáros Ignác *Kartigámjának* (1772) öt, Pálffy Sámuel *Erbíájának* (1805) pedig hat kiadása volt egymás után. A felvilágosodásnak volt érzékenysége a történelmi tematika iránt, és ezt a Bodor Béla által felsorakoztatott magyar fordítások is mutatják (például: Haller László: *Telemakus* (1755), Zalányi Péter: *Bélizárius* (1773) stb.).

Előadásomban azzal az átmenettel kívánok foglalkozni, amely az *Etelkában* történetírás és regény között megvalósul, s amellyel lényegében egyedüli és folytatni nem kívánt jelenségként áll a magyar irodalomban. Kétségtelen, hogy az előbbieken alapján úgy tűnhet, az első magyar regények történelmi regények, de az *Etelka* mégsem tekinthető egyszerűen annak, hiszen benne a magyar történelmi háttér- és jegyzetanyag nem alkot egységet a cselekménnyel, és habár áltörténelmi regényként szokás megemlékezni róla, de nem nevezhető annak sem, ha arra gondolunk, hogy Dugonics minden számára rendelkezésre álló eszközzel (a nyelv, a történetírói munkák, a források) arra törekedett, hogy egy hiteles 10. századi történelmi valóságot állítson az olvasója elé.

A napóleoni háborúk után megszülető angolszász (skót) történelmi regényben nem a történelem nagy alakjai a főhősök, ők jellemzően mellékszereplőkként tűnnek fel. Az *Etelka* ehhez a scotti-i regénymodellhez illeszkedik, hiszen benne Zoltán és Árpád fejedelem mellékszereplők, de hiányzik a nagyszerű, történelmi válságos és kitüntetett pillanat is a

regényből, a honfoglalás után történik minden, amikor az ember látványosan nem él történelmi pillanatok.

Lukács György szerint a „történelmi regény a 19. század elején, Napóleon bukása táján keletkezett”, a korábbi történelmi regényekben a történelem csupán „kosztüm”. Annak a megemlézése is megkerülhetetlen, hogy a 18. századi regények még próbálkozások a magyar irodalomban, ezzel magyarázható az epizódok aránytalansága, a párbeszédék ügyetlensége stb.

Előadásomban tehát az Etelka határhelyzetét kívánom vizsgálni a regény és a történetírás, sőt a felvilágosodás és a romantika történelmi regényeinek határvonalán.

T. SZABÓ Levente (Babeş-Bolyai Tudományegyetem):

Egy radikális határátlépés története: az első nemzetközi komparatiztikai lap roma munkatársai és szövegei

Az Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok / Acta Comparationis Litterarum Universarum (1877-1888) számos gesztusa bizonyul egyre izgalmasabbnak és radikálisnak a korai összehasonlító irodalomtudományi módszertani gondolkodás és intézmények környezetében. De ezek között is különösen elgondolkodtató a cigány folklór, a cigány nyelvváltozatokról vagy dialektusokra történő fordítások sora, a beazonosítható munkatársak egy része, s egyáltalában, hogy a folyóirat már igen korán az általa képviselt komparatiztikai módszertan egyfajta platformjaként tekintett ezekre a munkatársakra és szövegekre, s fogalmazott meg teoretikus reflexiókat, megjegyzéseket velük kapcsolatban. Előadásomban a lap egyáltalán nem vizsgált, rendkívül szerteágazó munkatársi hálózatának környezetében tekintem át ezt a korpuszt, s arra leszek kíváncsi, hogy a határképzésnek és a határátlépésnek milyen korai komparatiztikai tanulságait mutatják meg, beleértve azt a fontos szerepet is, amelyet minden jel szerint a lapnak a cigány kultúrával foglalkozó további munkatársai játszottak a korai összehasonlító irodalomtudomány határainak kiterjesztésében.

SZOLLÁTH Dávid (MTA BTK Irodalomtudományi Intézet)

Utazások Erdélyben (Mészöly Miklós és Polcz Alaine Erdély-útleírásai és Közép Európa dezideologizált fogalma)

Az előadásban Mészöly Miklós *Pontos történetek, útközben* (1970) című regényét, és Polcz Alaine két útleírását vizsgálom. A három könyv sajátos kapcsolatban van egymással. Mészöly a regényt felesége, Polcz Alaine magnóra mondott úti erdélyi emlékei alapján írta. Polcz Alaine *Karácsonyi utazás* (2002) című útijegyzete szintén Mészöly „keze alá” készült nyersanyag volt, amelynek Mészöly címet is adott (*Halál és cserepek*), széljegyzetekkel látta el az átíró munka előkészületeként, ám végül mégsem dolgozta át, a gépirat évtizedekre fiókban maradt. Ehhez a szövegcsoporthoz tartozik *A két utazás Erdélyben* (2009) című Polcz-útinapló is, amely egy vízaknai és egy kolozsvári utazás története 1989-ből, nem sokkal a romániai forradalom előttről. A három mű között rengeteg

tematikai, motivikus hasonlóság van. Érthető, hiszen mindhárom női nézőpontú erdélyi útirajz, továbbá ugyanazokban a városokban (Kolozsvár, Vízakna), ugyanazon rokonok és barátok között járunk, mégis roppant nagy a különbség a művek stílusát és narratív poétikáját illetően. A különbségek számos vizsgálati szempontot kínálnak, melyek közül kitüntetettek a szerzőség, az autoritás, a gender szempontjai. A műveket ebben az előadásban az Erdélyre vonatkozó diskurzusok szempontjából fogom összevetni.

Polcz Alaine műveiben számos olyan attitűdöt, érzést megtalálhatunk, amelyet az erdélyi (és általában a határon túli) magyarok iránt helyesnek, illőnek gondolnak a magyarországi magyarok. Féltés, aggodalom, együttérzés, caritas. A *Pontos történetek, útközben* a legminimalistább, leginkább alulretorizált műve Mészölynek, az olvasók ezt érezhetik legkevésbé „mészölyösnek”, ugyanakkor ennek a regénynek a leíró poétikája rokonítható legközvetlenebbül a nouveau romannal. Mészöly regényében Robbe-Grillet elképzelésével összhangban a leírás arra szolgál, hogy a humanista szépítésektől, irodalmi toposzoktól, közös képzeletünk projekcióitól lehetőleg minél inkább mentesített, redukált, saját maguk elkülönült létezésére visszatisztított dolgokat, tárgyakat mutasson fel. A *Pontos történetek* úgy írják le a Ceaușescu-korabeli Erdélyt, hogy még nyomokban sem látjuk viszont az Erdélyre, magyarokra, románokra, cigányokra, politikai elnyomásra, szegénységre vonatkozó közkeletű narratívákat. Ennek köszönhetően az a benyomásunk keletkezhet, mintha saját szemünkkel látnánk, nem valaki másnak az értelmezésére utalva. Ez a világ attól is világszerű, hogy nem diskurzív módon rendezett, hanem esetlegességekből, látványokból áll. A regény hatásos ellenpróbája lehet ideológiailag célrendezett Erdély-diskurzusoknak.

N. TÓTH Anikó (Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet)

Tér határolta tudat (Marakész és Jasná Horka a mítosz és valóság határán)

Az előadás Václav Pankovčín *Marakész*, valamint Kálmán Gábor *Nova* c. novellagyűjteményét teszi meg vizsgálata tárgyává. Mindkét szövegvilágban meghatározó szerepet játszik a jellegzetes közép-európai tér, a centrumtól távol eső mágikus falu. A peremlét, a politikai rendszerek gyakori változása egzisztenciális és morális határhelyzeteket teremt, melyek a kollektív emlékezetben sajátos mítoszokká rendeződnek. Az előadás kísérletet tesz a mítoszok befolyásolta identitáskonstrukciók összehasonlítására a szlovák és a magyar novellafüzérben.

VARGA Emőke (Szegedi Tudományegyetem, Tanító- és Óvóképző Intézet)

Az interaktív könyv tudományközi vizsgálatának kérdései

A művészeti ágak metszéspontjában létrejött új műfaj, az interaktív könyv jellemzőinek feltérképezéséhez, több tudományterület nézőpontrendszerének fúziója szükséges. A szomszédos diszciplínák közti párbeszéd ma már elodázhatatlan, annál is inkább, mivel az eddig kialakított kontaktzónák - mint például a művészet- és irodalomtudomány "hagyományos" területeinek limeszeként funkcionáló szöveg-kép kutatás - szűkösnek mutatkoznak az interaktív könyv immanens (mediális, narratív, esztétikai stb.) jellemzőinek, valamint a befogadása folyamatát érintő (kommunikációs, szociológiai, pedagógiai-pszichológiai stb.) kérdéseknek a teljes körű tárgyalásához. Ennek persze vannak proporcionális okai is (például az, hogy az említett szöveg-kép kutatás az álló kép és az írott szöveg kapcsolatának értelmezése mellett alig szentel figyelmet az álló képi és az írott nyelvi, valamint a hangzó nyelvi és a mozgó képi módusz közti viszonyok bemutatásának), de mind mennyiségi, mind minőségi szempontból új diszciplináris eredői is. Az irodalomtudomány és a művészettudomány egy ideje ugyanis olyan diszciplínákkal is szomszédoságra került, amelyek egykor távoli territóriumok voltak, mint például a digitális technológiák kutatása vagy a ludológia. Persze nemcsak megsokszorozódásról van szó, hanem, legalábbis az interaktív könyv kutatása esetében, szerepváltásról is, hiszen az új szomszédok pusztán "átvételi pontokból" - mivel a szóban forgó mediális hybrid kapcsolata az irodalom- és művészettudomány "tisztán" műfajaival ontológikus - összefonódásokkal és áttűnésekkel is jellemezhető terepekké lettek.

A felhasználói gyakorlat egyre dinamikusabb változásaival a kutatás tehát nem tart lépést, a praxis és a teória közt a rés növekedni látszik. Meglátásunk szerint ennek (1) nyelvhasználati-terminológiai, (2) az alkalmazásokra vonatkozó minőségi-mennyiségi, (3) valamint a befogadói mentalitást érintő kulturális okai vannak.

Az előadás, felhasználva a Szegedi Tudományegyetem Művészettel az Oktatásért Kutatócsoportjában három éve folyó empirikus kutatások eredményeit, a felsorolt szempontokat veszi számba, továbbá bemutat néhány lehetséges modellt, melyeknek működőképességét jó és rossz példákkal illusztrálja.

L. VARGA Péter (ELTE)

Az ember a gépben, a gép az emberben

Tóth Kinga második kötete, az *All machine* „kettős könyv”: verseket és grafikákat tartalmaz. A grafikák, amelyek sűrűn átszövik a kötet testét, egyfelől az oldal terébe helyezett keretes képek, azaz önálló műalkotásként is felfoghatók, kiállítási terük maga a könyv. Másfelől szövegeket és szövegrészleteket foglalnak magukban, olyan – hangsúlyosan analóg lejegyzést imitáló – textusokat, amelyek identitása fölfejthető a körülvevő versekben. A grafikák tartalmaznak figuratív mozzanatokot, azaz emlékeztetnek azokra a gépekre, szerkezetekre és mechanikus alakzatokra, melyeket a versek előtérbe helyeznek, megmutatnak, sőt, a szó eredeti értelmében

is, működtetnek, ugyanakkor a vonalak áttűnést, egymásba ágyazottságot, össze- és széttartást is színre visznek, sémái valaminek, ami a versekben is megjelenik. A grafikák tehát lejegyzett szövegeket kebeleznek be, így lesz duplafenekű az archívum: egyik a másikat tartalmazza, lejegyzeti, tárolja, elmosza, a tekintet és az értelem azonban még felismeri őket. A versek nagyon is fontos, helyenként traumatikus emberi eseményeket, történeteket írnak le, amelyek számos módon összefonódnak a világgal – és más szövegekkel –, melyből származnak. Az egész mögött azonban mégsem ennek tükörszerű valósága, hanem valami olyan nyelvi-materiális konstrukció áll, amelybe a gép is bele van vetve. Ember és masina, ember és nyelv egymás értelmezőivé lépnek elő ebben a folyamatos előre- és hátracsúszásban, eltolódásban, kizökkenésben és stabilizálhatatlanságban, miközben e szerkezet zaklatottságában valamiképp mégis egy láthatatlan működést mutat. Előadásomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy az *All machine* darabjaiban miként helyeződik „ki” vagy „át” a szubjektum a gépbe, és ennek milyen médiafilozófiai és médiaarcheológiai következményei lehetnek, például miként *re*-prezentálódik (és lepleződik le önmagán túliként) a test/humánium a gépben/objektumban, ily módon elnyerve valódi médium-szerepét, amennyiben a kittleri értelemben a test nem tekinthető médiumnak, hiszen nem rendelkezik a rögzítés-tárolás-továbbítás oda-vissza-funkcióival.